

УДК 343.982:343.985: 343.14:343.121.4

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.18>

ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ЗАХИСНИКОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дульський Олександр Леонідович,
orcid.org/0000-0003-4711-1106
доктор філософії (з права),
заслужений юрист України, адвокат,
докторант
(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

Наукова стаття присвячена дослідженню основ криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні. Актуальність обраної статті зумовлена тим, що наразі ще значна частина адвокатів-захисників не повною мірою застосовують знання криміналістики під час збирання доказів у кримінальному провадженні, що безпосередньо впливає на результат захисту підозрюваного.

Метою наукової статті є висвітлення основ криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні.

У роботі розглянуто зміст таких понять: «захисник», «криміналістичне забезпечення», «збирання доказів», «криміналістична техніка», «тактика захисту», «методика захисту», які складають основу криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні. Наголошено, що у своїй практичній діяльності захисник застосовує як технічні засоби (безпосередньо), так і науково-технічні засоби (опосередковано). Також засвідчено, що адвокат-захисник використовує тактичні прийоми як напрацьовані криміналістикою у незмінному їх вигляді або пристосовані до особливостей даного виду професійної діяльності, так і специфічні, які стали надбанням адвокатської практики і застосовуються виключно захисником-адвокатом. Аргументовано, що знання захисником методики захисту та використання відповідних прийомів при його здійсненні підвищує ефективність його діяльності, робить якісним і результативним здійснюваний ним захист, що визначає досягнення завдань кримінального провадження.

Автор дійшов висновку, що криміналістичне забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні виражається в організаційній діяльності захисника з використання засобів криміналістичної техніки, тактики та методики під час виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження фактичних даних.

Ключові слова: адвокат, техніко-криміналістичне забезпечення, тактика захисту, методика захисту, підозрюваний

FUNDAMENTALS OF FORENSIC SUPPORT FOR EVIDENCE COLLECTION BY THE DEFENDER IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Dulskyi Oleksandr Leonidovych,
orcid.org/0000-0003-4711-1106
Ph.D., Attorney at law,
Honored Lawyer of Ukraine, doctoral
student
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

The scientific article is devoted to the study of the fundamentals of forensic support for evidence collection by the defender in criminal proceedings. The relevance of the chosen article is due to the fact that a significant portion of defense attorneys do not fully apply forensic knowledge during the evidence collection in criminal proceedings, which directly affects the outcome of the defense of the suspect.

The purpose of the scientific article is to highlight the basics of forensic support for evidence collection by the defender in criminal proceedings.

In the article, the author considers such concepts as "defender," "forensic support," "evidence collection," "forensic technique," "defense tactics," "defense methodology," which form the basis of forensic support for evidence collection by the defender in criminal proceedings. It is emphasized that in their practical activity, the defender uses both technical means (directly) and scientific-technical means (indirectly). It is also evidenced that the defense attorney uses tactical techniques both in the form developed by forensics in their unchanged form or adapted to the specifics of this type of professional activity, and specific ones that have become the asset of legal practice and are exclusively used by the defense attorney. It is argued that the defender's knowledge of defense methodology and using appropriate techniques in its implementation increases the effectiveness of their activity, makes the defense conducted by them qualitative and effective, which determines the achievement of the objectives of criminal proceedings.

The author concludes that forensic support for evidence collection by the defender in criminal proceedings is expressed in the organizational activity of the defender using forensic techniques, tactics, and methodology during the discovery, requisition, receipt, fixation, and preservation of factual data.

Key words: attorney, technical-forensic support, defense tactics, defense methodology, suspect.

Вступ. У сучасному правовому просторі кримінальне провадження є складним та багатогранним процесом, в якому збирання доказів є фундаментальним етапом. Якщо раніше основна увага зверталася на роль та обов'язки органів досудового розслідування, то сьогодні важливою частиною дослідження проблем кримінального провадження стала діяльність захисників. Від їхньої компетентності, професійності та вміння ефективно використовувати засоби криміналістичного забезпечення збирання доказів залежить успішність захисту підозрюваного.

Останнім часом, зважаючи на власний професійний досвід, була звернена особлива увага на використання криміналістичних знань адвокатами-захисниками під час кримінального провадження. Виявилось, що є ще значна частина таких захисників, які не повною мірою застосовують знання криміналістики під час збирання доказів у кримінальному провадженні, що безпосередньо впливає на результати захисту підозрюваного. Тому, принциповим вважаємо за необхідне висвітлити основи

криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні.

Метою статті є висвітлення основ криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих аспектів криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні займалися такі науковці як: Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Я. П. Зейкан, О. М. Лисак, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Д. Б. Сергєєва, З. М. Топорецька, К. О. Юсупова та інші. Водночас, на сьогодні ще не була комплексно звернена увага на основи криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні, зважаючи як на сучасний розвиток криміналістичних знань, так і на зміни до кримінального процесуального законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі –КПК України) захисник – це «адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [1].

Діяльність захисника в кримінальному провадженні пов'язана безпосередньо із збиранням й оцінкою зібраних доказів ним та стороною обвинувачення доказів, їх використанням у судовому процесі для відстоювання власної позиції, що зводиться до заперечення висунутої підозри й обвинувачення або пошуку й доведення фактів, які пом'якшують провину, впливають на зменшення міри покарання в разі його призначення судом. Звертаючи увагу на криміналістичне розуміння організації діяльності з досудового розслідування кримінальних правопорушень, що стосується діяльності адвоката-захисника, яка спрямована на збирання доказів, А. В. Сідельников зауважив, що організація діяльності захисника під час виконання ним функції захисту у кримінальному провадженні за її сутністю є розумовою, інтелектуально-вольовою діяльністю суб'єкта, що представляє інтереси сторони захисту. Вона полягає в конкретизації завдань у певній ситуації досудового розслідування й судового розгляду і в прийнятті адвокатом рішень щодо створення оптимальних умов для ефектively діяльності, яка спрямована на захист законних інтересів клієнта з використанням передбачених законом засобів [2, с. 117].

Якщо розглядати застосування знань з криміналістики захисником у кримінальному провадженні під час збирання доказів, то слід говорити за криміналістичне забезпечення цього процесу. Нині існує чимало позицій щодо тлумачення поняття «криміналістичне забезпечення», водночас, найбільш аргументованим, на наш погляд, видається інтерпретація Ю. М. Чорноус, яка визначає криміналістичне забезпечення як створення умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики й спрямовані на виконання завдань розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [3, с. 149–155].

Що ж до процесу збирання доказів, то слід зазначити, що згідно з ч. 3 ст. 93 КПК України захисник здійснює «збирання доказів шляхом витребування та отримання

від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [1]. Як слушно зауважує О. В. Капліна, збирання доказів є складною комплексною діяльністю суб'єктів доказування з їх виявлення, витребовування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [4, с. 223].

Зважаючи на вищевикладене, криміналістичне забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні виражається у організаційній діяльності захисника з використання засобів криміналістичної техніки, тактики та методики під час виявлення, витребовування, отримання, закріплення, збереження фактичних даних.

Тому, детальніше звернемо увагу на такі елементи криміналістичного забезпечення як техніко-, тактико- та методико-криміналістичне забезпечення у діяльності захисника, а саме під час збирання доказів. При цьому слід зазначити, що поняття «збирання доказів» є умовним, адже готових доказів у природі не має, а тому уповноважений суб'єкт під час проведення процесуальних дій (слідчих (розшукових) дій, негласних (слідчих) розшукових дій тощо) збирає слідову інформацію та фіксує її у відповідних процесуальних актах, таким чином формує докази [5, с. 35].

Розпочнемо із техніко-криміналістичного забезпечення (криміналістична техніка) збирання доказів захисником у кримінальному провадженні.

Термін «криміналістична техніка» має два основних значення (широке і вузьке). У широкому розумінні слова він означає розділ або частина криміналістики, у вузькому – певну сукупність, систему науково-технічних засобів, прийомів і методів, що використовуються при розслідуванні, судовому розгляді та запобіганні злочинам [6, с. 37].

У нашому випадку зважатимемо на зміст вузького тлумачення вказаного терміна.

Слушно погодитись з тим, що техніко-криміналістичні засоби і прийоми, методи можуть застосовуватися лише тоді, коли для цього є правові підстави. Вони використовуються, якщо це прямо передбачено в законі, рекомендовано законом або не суперечать закону [7, с. 102].

КПК України не передбачає прямого права чи обов'язку застосування захисником технічних засобів. Водночас, він може їх використовувати користуючись правами підозрюваного, обвинуваченого (ч. 4 ст. 46 КПК України). У п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України передбачено, що підозрюваний, обвинувачений має право застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала) [1].

Надання безпосереднього права на застосування технічних засобів захисником у кримінальному провадженні передбачено у п. 8 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, де зазначено, що він уповноважений «застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом» [8].

Що ж до відомчих правових актів Ради адвокатів України чи З'їзду адвокатів України, які б регулювали питання застосування технічних засобів під час збирання фактичних даних, то наразі дане питання залишається не врегульованим.

Задля забезпечення рівності у кримінальному провадженні сторони обвинувачення та сторони захисту, захиснику надано право клопотати про проведення процесуальних дій уповноваженими особами, в процесі яких вони теж можуть застосувати ті технічні засоби, які вказав у клопотанні захисник (ч. 4 ст. 46 та п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України), але з того арсеналу, що знаходиться на балансі правоохоронного органу, в якому працюють уповноважені суб'єкти і які є сертифікованими.

Науковиця О. В. Бишевець слушно зауважила, що застосування адвокатами-захисниками техніко-криміналістичних засобів у кримінальному провадженні відрізняється від їх застосування слідчими, прокурорами такими особливостями:

а) альтернативний характер. У положеннях чинного законодавства України відсутня норма, що зобов'язує адвоката-захисника самостійно застосувати засоби криміналістичної техніки у кримінальних провадженнях. Водночас, ст. 42–44 КПК України та ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надає йому право застосовувати з дотриманням вимог закону технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Тобто, доцільність їх застосування відбувається на його власний розсуд;

б) обмеженість за обсягом. Оскільки застосування техніко-криміналістичних засобів здійснюється адвокатами-захисниками як гарантія дотримання уповноваженими особами прав і законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого під час процесуальних дій, то в більшості випадків у адвокатів-захисників виникає потреба користуватися аудіо-, відеотехнікою (наприклад, для фотографування місця проведення слідчого огляду чи окремих об'єктів, що були виявлені при проведенні обшуку);

в) опосередкованість. Зважаючи на те, що процесуальна функція адвоката-захисника – захищати особу від підозри чи пред'явленого їй обвинувачення, то самостійно жодних слідчих (розшукових) дій адвокат-захисник не проводить, а лише бере в них участь задля забезпечення дотримання прав і законних інтересів особи, яку він захищає [9, с. 130–131].

У своїй практичній діяльності захисник застосовує як технічні засоби, так і науково-технічні засоби. Технічними засобами можуть бути: засоби аудіо-, фото- та відеофіксації, за допомогою яких захисник може зафіксувати фактичні дані, що можуть стати доказами у кримінальному провадженні та виправдати його підозрюваного. Науково-технічні засоби уповноважені застосовувати відповідні спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями (уповноважені особи, спеціалісти (ст. 71 КПК України), експерти тощо), яких може залучити захисник, шляхом подання клопотання слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді чи суду. Наприклад, науково-технічними засобами можуть бути: дактилоскопічні прилади та набори до них, прилади для виявлення невидимих слідів, прилади для фотографування слідів від частин вогнепальної зброї на кулях і гільзах, пошукові прилади, комп'ютерні програми для складання композиційних портретів за методом «словесного портрета» конкретної особи прилади для виявлення підроблених документів, порівняльні мікроскопи та ін [10, с. 55].

Переходячи до тактико-криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником слід зазначити, що тактика захисту у кримінальному провадженні – це «один із напрямів криміналістичної тактики, що охоплює сукупність теоретичних наукових положень та розроблених на їхній основі практичних рекомендацій з планування та організації суб'єктами сторони захисту тих дій у кримінальному провадженні, які спрямовані на доказування з метою захисту особистих чи іншої особи прав, свобод та інтересів» [11, с. 163].

Нині ефективність та успішність захисту в кримінальному судочинстві залежить не лише від ефективності чинного законодавства в країні, але і безпосередньо від професійних знань, вмінь та навичок адвоката, від його особистісних якостей та здібностей. Вміння ефективно здійснювати свою функцію у кримінальному провадженні, вирішувати поставлені завдання, у тому числі й там, де процесуальний закон не може передбачити і врахувати всі особливості конкретних кримінальних проваджень, встановлювати психологічно комфортні, довірчі стосунки із підзахисним та іншими суб'єктами кримінального провадження, контролювати власні емоції, ефективно вирішувати конфлікти, уникати суперечок, тощо є тактичним аспектом діяльності сторони захисту у кримінальному провадженні [12, с. 156].

Виконуючи функції захисту, адвокат використовує тактичні прийоми як напрацьовані криміналістикою у незмінному їх вигляді або пристосовані до особливостей даного виду професійної діяльності, так і специфічні (стали надбанням адвокатської практики і застосовуються виключно захисником-адвокатом). До числа загальних тактичних прийомів захисту відносяться способи реагування захисника на прогалини розслідування і судового розгляду, на порушення слідчим і судом процесуального законодавства, обґрунтування недопустимості того чи іншого доказу, способи ухилення від психологічних пасток слідчого. До числа більш конкретних прийомів входять прийоми допиту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого, свідка, експерта, способи, які використовуються захисником у ході окремих слідчих (розшукових) дій, заявлення клопотань, ознайомлення з матеріалами справи, прийняття рішення про участь або неучасть у тій чи іншій процесуальній дії. Специфічними є й способи та прийоми самостійного збирання захисником доказів у кримінальній справі, зокрема, запитування і одержання документів чи їх копій від громадян та юридичних осіб, отримання письмових висновків фахівців з питань, що потребують спеціальних знань, опитування громадян, а також їх подання органу, у провадженні якого перебуває справа. Усі дії захисника мають відповідати вимогам законності, допустимості, вибірковості та етичності [13].

Зважаючи на те, що тактика захисту є одним із напрямів криміналістичної тактики, то її засобами є: тактичний прийом, тактична рекомендація, тактична комбінація, тактична операція, тактика слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій [11, с. 163].

Проте, доцільно зауважити, що якщо тактичні прийоми, рекомендації, комбінації захисники безпосередньо застосовують під час збирання доказів, то застосування тактичних операцій та використання тактики слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій (які сторона захисту не вправі самостійно проводити) захисники здійснюють опосередковано через слідчого, дізнавача, прокурора. З кримінальної процесуальної сторони, керуючись п. 12 ч. 3 ст. 42 та ст. 220 КПК України, сторона захисту подає клопотання про проведення певних процесуальних дій до слідчого, дізнавача, прокурора, які зобов'язані його розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав. У разі повної або часткової відмови в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй [1]. Водночас, з тактичного аспекту захисник не може зобов'язати слідчого, дізнавача, прокурора провести, використовуючи саме такі тактичні операції чи саме таким чином тактику слідчої (розшукової) дії, процесуальні дії, а лише аргументувати таку необхідність. І слідчий, дізнавач, прокурор особисто приймають рішення, керуючись своїм внутрішнім переконанням, щодо використання таких засобів криміналістичної тактики [11].

Не можемо оминати увагою і один із нових напрямків розвитку криміналістичної тактики – криміналістична тактика з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Цей напрямок був представлений Ю. М. Чорноус та В. В. Гвоздюком у 2021 році [14], який ще знаходиться на етапі свого становлення, проте є доволі обґрунтованим та безпосередньо відображає питання збору доказів у кримінальному провадженні, але в поєднанні з практикою ЄСПЛ.

У своєму дослідженні Гвоздюк В.В. дійшов до такого висновку, що висвітлені в рішеннях ЄСПЛ кримінально-процесуальні аспекти (відповідність норм кримінального процесуального законодавства України нормам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та її протоколів; вимоги до проведення процесуальних дій) є імперативними, оскільки ЄСПЛ чітко стверджує про недотримання чи дотримання норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та її протоколів. Передбачені в рішеннях ЄСПЛ криміналістичні аспекти (передбачають спосіб, механізм виявлення, фіксації та вилучення (отримання) слідової інформації; містять вказівку на доцільну тактичну поведінку суб'єктів на проведення досудового розслідування в певних ситуаціях) є рекомендаційними, адже ЄСПЛ не стверджує про вчинення саме в такий спосіб, а дає право виконати це слідчому за умови вжиття ним всіх можливих заходів під час проведення розслідування. Водночас, виявлені ЄСПЛ недоліки в процесі досудового розслідування (криміналістичні аспекти) в сукупності можуть призвести до неефективності досудового розслідування і порушити норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та її протоколів [15, с. 189]. Володіння практикою ЄСПЛ дозволяє захиснику озброїтись тими правовими позиціями ЄСПЛ, які вказують на порушення прав і свобод людини органами досудового розслідування та дізнання у кримінальному провадженні. Ці правові позиції ЄСПЛ дозволяють захиснику виявляти порушення прав і свобод людини під час збирання доказів уповноваженими особами сторони обвинувачення. Окрім цього вони допомагають йому і під час судового розгляду, переконуючи суд звернути увагу на можливі порушення конвенційних прав та свобод людини. Це теж свого роду є тактикою захисника.

Заключним елементом криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні є криміналістична методика. З цього приводу є слушною думка Я. О. Іваницького, що у більшості визначень криміналістичної методики відповідні теоретичні положення та практичні рекомендації спрямовані на розкриття, розслідування та запобігання (попередження) злочинів. Проте, вказане, на його погляд, не відповідає сучасному розвитку науки криміналістики, адже, станом на сьогодні видається цілком правильним та таким, що заслуговує на підтримку твердження про те, що криміналістика, виходячи із її завдань і призначення, своїми науково-практичними рекомендаціями зобов'язана однаково сприяти реалізації трьох кримінальних процесуальних функцій: обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи. Тому криміналістична методика, як і криміналістична тактика, на його думку, «належить» не лише слідчим, а й іншим учасникам кримінального провадження, серед яких він виділяє і адвоката-захисника [16, с. 135–136]. Так, автори (Т. В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров та ін.) підручника «Криміналістика. Академічний курс» методику захисту визначають як підсистему криміналістичної методики, комплекс типізованих порад з організації захисту, вибору і застосування у певній послідовності, з урахуванням конкретних обставин, засобів і прийомів, спрямованих на оптимальне здійснення захисту взагалі і у конкретній справі зокрема [17, с. 370].

Знання захисником методики захисту та використання відповідних прийомів при його здійсненні підвищує ефективність його діяльності, робить якісним і результативним здійснюваний ним захист. Проте, якщо прокурор, слідчий, суддя мають

відповідну підготовку з криміналістичної методики, то захисник не завжди може застосовувати криміналістичні рекомендації в незмінному вигляді в силу специфіки його діяльності [18, с. 260].

Наразі, наукові дослідження свідчать, що методика захисту в порівнянні із методикою діяльності уповноважених суб'єктів сторони обвинувачення (прокурори, слідчі, дізнавачі) щодо розслідування окремих видів кримінальних правопорушень ще знаходиться на етапі свого становлення. За останні п'ять років відбулось запровадження нових навчальних дисциплін і спеціальних курсів у закладах вищої освіти юридичного спрямування: «Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката» [19], «Діяльність адвоката-захисника у кримінальному провадженні» [20], «Адвокат у кримінальному провадженні» [21] тощо. У межах організації безоплатної правничої допомоги (правнича допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел [22]) уповноважені суб'єкти на її надання розробили, зокрема, такі методичні рекомендації для адвокатів-захисників як: «Стандарти надання безоплатної вторинної допомоги у кримінальному процесі», «Вступ адвоката у справу: початкові дії», «Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення», «Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру» [23]. Водночас, досі ще відбуваються розробки навчальних посібників з використання криміналістичної методики стороною захисту під час збирання доказів, що є актуальним.

Висновки. Таким чином, криміналістичне забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні виявляється у організаційній діяльності захисника з використання засобів криміналістичної техніки, тактики та методики під час виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження фактичних даних.

Основу криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні (у праксеологічному аспекті) складають такі його елементи як техніко-, тактико- та методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Сідельніков А.В. Забезпечення діяльності адвоката-захисника розробками в галузі криміналістики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. Вип. 2. Том 2. 2018. С. 116–120.
3. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.
4. Капліна О. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 2013 р.). ОДУВС, Одеса, 2013. С. 223–229.
5. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / [О.О.Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О Юхна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1, Каф. кримін. процесу та організації досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.
6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
7. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тищенко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.

8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
9. Бишевець О.В. Криміналістична техніка у професійній діяльності адвоката: завдання та значення. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 128–133. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Bushuvec.pdf.
10. Маркусь В.О. Криміналістика. *Навчальний посібник*. Київ: Кондор, 2007. 558 с.
11. Дульський О.Л. Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту. *Нове українське право*. Вип. 3. 2023. С. 160–165. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.23>.
12. Лисак О.М. Щодо визначення тактики захисту в кримінальному судочинстві України. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (17 грудня 2018 р., м. Київ). Київ : Алерта, 2018. 304 с.
13. Гончаренко В.Г., Варфоломеева Т.В., Бояров В.І. Криміналістика. Академічний курс: підручник 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с. URL: https://pidru4niki.com/1664091260837/pravo/taktika_advokatskiy_diyalnosti.
14. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини у тактиці проведення слідчих (розшукових) дій. *Філософські та методологічні проблеми права*. №2 (22). 2021. С. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.38>.
15. Гвоздюк В.В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії: 081 – Право. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 294 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
16. Іваницький Я.О. Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2018. 227 с.
17. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломеева та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk788735.pdf>.
18. Береський Я.О. Окремі теоретичні аспекти розуміння методики захисту в кримінальному процесі України. *Науково-інформаційний вісник*. № 7. 2013. С. 260–264.
19. Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката. Силабус. 2022/2023. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Kryminalistychnezabezpechennia-diialnosti-advokata_Sylabus_2022_Fihurskyu-.pdf.
20. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному провадженні. Силабус. 2022/2023. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/Diialnistadvokata-zakhysnyka-u-kryminalnomu-provadhenni-sylabus.pdf>.
21. Адвокат у кримінальному провадженні. Силабус. 2021. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/09/vk-6-syllabus_advokat-u-krym.provadhenni.pdf.
22. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2006 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
23. Методичні рекомендації для адвокатів. Безоплатна правнича допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/metodychni-rekomendatsiyi-dlya-advokativ/>.